

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK ADAPTATSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

M.G.Keldiyorova¹ 

Mas'ul muallif: Keldiyorova
Manzura G'aybullayevna,
Iqtisodiyot vapedagogika
universiteti "Pedagogika" kafedrası
dotsenti, p.f.f.d (PhD).

e-mail:
keldiyorova841@gmail.com

Accepted: 19 Sentabr 2026

Published: 19 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Keldiyorova, M. G.
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING
PEDAGOGIK ADAPTATSIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI
/ M. G. Keldiyorova // Buxoro
xalqaro universiteti ilmiy
axborotnomasi. — 2026. — T. 9, №
1. — B. 324–326.

1. Iqtisodiyot vapedagogika universiteti "Pedagogika" kafedrası dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari hamda uning kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlashdagi ahamiyati tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish, ta'lim muhitiga tez va samarali moslashishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda pedagogik adaptatsiyaning tarkibiy komponentlari, uning kasbiy shakllanish jarayoniga ta'siri hamda oliy ta'lim muassasalarida mazkur jarayonni takomillashtirish omillari ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, pedagogik adaptatsiyani rivojlantirish orqali bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligi, kommunikativ madaniyati, innovatsion faolligi va pedagogik refleksiyasini oshirish imkoniyatlari asoslangan. Tadqiqot natijalari pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda ta'lim sifatini oshirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi

Kalit so'zlar: pedagogik adaptatsiya, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy kompetentlik, pedagogik mahorat, ta'lim sifati, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik refleksiya, innovatsion faoliyat.

ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье раскрываются теоретико-методологические основы развития педагогической адаптации будущих учителей и её значение в обеспечении эффективности профессиональной деятельности. Проанализированы особенности формирования профессиональной компетентности, адаптации к образовательной среде, а также факторы совершенствования процесса педагогической адаптации в высших образовательных учреждениях. Обосновано влияние педагогической адаптации на развитие профессиональной компетентности, коммуникативной культуры, инновационной активности и педагогической рефлексии будущих учителей.

Ключевые слова: педагогическая адаптация, будущий учитель, профессиональная компетентность, педагогическое мастерство, качество образования, профессиональная подготовка.

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING PEDAGOGICAL ADAPTATION AMONG FUTURE TEACHERS

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of developing pedagogical adaptation among future teachers and its importance in improving professional effectiveness. The study analyzes the role of pedagogical adaptation in the formation of professional competence, communication skills, innovative activity, and reflective practice. The research also identifies the factors contributing to successful adaptation in higher education institutions and highlights their significance in improving the quality of teacher education.

Keywords: pedagogical adaptation, future teacher, professional competence, teacher education, pedagogical skills, adaptation process, educational quality.

Introduction. Hozirgi globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Jahonda ta'lim sifatini ta'minlash, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash hamda inson kapitalini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bu esa pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirishni, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish bilan bir qatorda ularning pedagogik adaptatsiyasini ham rivojlantirishni talab etadi [2]. Pedagogik adaptatsiya – bo'lajak o'qituvchining ta'lim muassasasi muhitiga, pedagogik jamoaga, ta'lim-tarbiya jarayoniga, kasbiy vazifalarga hamda ijtimoiy munosabatlarga muvaffaqiyatli moslashish jarayoni hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning kasbiy faoliyatga tayyorligini, psixologik barqarorligini, pedagogik muloqot madaniyatini va innovatsion yondashuvini shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi [4]. O'zbekiston Respublikasida pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qabul qilinayotgan

normativ-huquqiy hujjatlar ham bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratmoqda. Xususan, oliy pedagogik ta'lim mazmunini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni kengaytirish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish va ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish pedagogik adaptatsiya samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan hisoblanadi [5].

Pedagogik adaptatsiya faqatgina yangi muhitga moslashish jarayoni emas, balki shaxsning kasbiy o'zini anglashi, mustaqil qaror qabul qilishi, ta'lim jarayonini boshqarishi va pedagogik muammolarni hal qilish qobiliyatining rivojlanishini ham ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, pedagogik adaptatsiya bo'lajak o'qituvchining kasbiy shakllanishida markaziy o'rin egallaydi [6].

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda pedagogik adaptatsiyaning kognitiv, motivatsion, emotsional va faoliyat komponentlari ajratib ko'rsatiladi. Bu komponentlarning o'zaro uyg'unligi pedagogning kasbiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Adaptatsiya jarayoni yetarli darajada shakllanmagan bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy qiyinchiliklar, stress holatlari, muloqot muammolari va kasbiy faoliyat samaradorligining pasayishi kuzatilishi mumkin [7]. Shu munosabat bilan pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talabalarining pedagogik adaptatsiyasini tizimli rivojlantirish, uning ilmiy-metodik mexanizmlarini ishlab chiqish hamda ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa ta'lim sifati va pedagog kadrlarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi [8]. Materials and Methods. Pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti sohalarida qo'llaniladigan zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Jumladan, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, pedagogik kuzatish, umumlashtirish, ilmiy manbalarni kontent-tahlil qilish hamda nazariy modellashirish usullari qo'llanildi [9]. Tadqiqotning nazariy asosini pedagogik adaptatsiya, kasbiy kompetentlik, shaxsning kasbiy rivojlanishi va innovatsion pedagogik faoliyatga oid mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida pedagog kadrlar tayyorlash sohasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar ham tahlil qilindi [10].

Pedagogik adaptatsiyani baholashda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

- kasbiy motivatsiya darajasi;
- pedagogik muloqot ko'nikmalari;
- ta'lim jarayonini rejalashtirish va tashkil etish qobiliyati;
- innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasi;
- pedagogik refleksiya va o'z-o'zini baholash ko'nikmalari;
- ta'lim muhitiga ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasi.

Tizimli yondashuv asosida pedagogik adaptatsiyaning tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Ushbu model motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat va refleksiv komponentlarni qamrab olib, ularning o'zaro integratsiyasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirishga xizmat qilishi asoslab berildi.

Results. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasi ularning kasbiy kompetentligini shakllantirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Pedagogik adaptatsiya jarayoni samarali tashkil etilganda talabalarining kasbiy faoliyatga nisbatan qiziqishi ortadi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi hamda pedagogik faoliyatga bo'lgan ishonch mustahkamlanadi [2]. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan ta'lim jarayoni tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik adaptatsiya faqat pedagogik amaliyot davri bilan cheklanib qolmasligi, balki ta'limning barcha bosqichlarida uzluksiz tashkil etilishi lozim. Bu jarayon nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan integratsiya qilish, talabalarni real ta'lim muhitiga bosqichma-bosqich tayyorlash va ularning kasbiy faoliyatga psixologik tayyorligini ta'minlashga xizmat qiladi [5]. Tahlillar asosida pedagogik adaptatsiyaning o'zaro bog'liq to'rtta asosiy komponenti aniqlandi:

motivatsion komponent – pedagogik kasbga ijobiy munosabat va kasbiy qiziqishning shakllanganligi;

kognitiv komponent – pedagogika, psixologiya va metodika sohasidagi nazariy bilimlarning yetarliligi;

faoliyat komponenti – darsni rejalashtirish, tashkil etish, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish hamda pedagogik muammolarni hal qilish ko'nikmalari;

refleksiv komponent – o'z faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va kasbiy o'zini rivojlantirish qobiliyati [3]. Ushbu komponentlarning o'zaro uyg'un rivojlanishi pedagogik adaptatsiyaning yuqori darajada shakllanishiga xizmat qiladi. Aksincha, ulardan birining yetarli darajada rivojlanmaganligi kasbiy faoliyat samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Pedagogik adaptatsiyaga ta'sir etuvchi asosiy omillar ham tizimlashtirildi. Ular quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Bo'lajak o'qituvchilar pedagogik adaptatsiyasiga ta'sir etuvchi omillar

Omil	Pedagogik adaptatsiyaga ta'siri
Kasbiy motivatsiya	Kasbga qiziqish va faollikni oshiradi
Pedagogik amaliyot	Nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'laydi
Zamonaviy ta'lim texnologiyalari	Innovatsion faoliyatni rivojlantiradi
Psixologik qo'llab-quvvatlash	Stress va qiyinchiliklarni kamaytiradi
Mentorlik faoliyati	Yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi
Refleksiv tahlil	Kasbiy o'sishni ta'minlaydi

Jadval ma'lumotlari pedagogik adaptatsiyaning ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, mentorlik instituti

va pedagogik amaliyotning samarali tashkil etilishi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Pedagogik adaptatsiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanadi, o'quvchilar bilan konstruktiv muloqot o'rnatadi va kasbiy muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatiga ega bo'ladi [6].

Bugungi raqamli ta'lim sharoitida pedagogik adaptatsiyaning mazmuni yanada kengaymoqda. Endi bo'lajak o'qituvchi nafaqat an'anaviy pedagogik faoliyatga, balki raqamli ta'lim platformalari, sun'iy intellekt vositalari, masofaviy ta'lim texnologiyalari hamda elektron ta'lim resurslaridan samarali foydalanishga ham tayyor bo'lishi lozim [7].

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasini rivojlantirishning quyidagi modeli taklif etildi:

Maqsad → Kasbiy motivatsiya → Nazariy tayyorgarlik → Pedagogik amaliyot → Refleksiya → Kasbiy kompetentlik → Samarali pedagogik faoliyat.

Mazkur model pedagogik adaptatsiyaning uzluksizligini ta'minlaydi hamda talabalarning kasbiy rivojlanishini tizimli tashkil etish imkonini beradi.

Pedagogik adaptatsiyaning yuqori darajada shakllanishi bo'lajak o'qituvchilarning innovatsion faolligi, ijtimoiy faolligi, kommunikativ kompetentligi va pedagogik mahoratini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, ta'lim sifati va o'quv jarayoni samaradorligining yuksalishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [8].

Discussion. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasi kasbiy tayyorgarlik tizimining muhim tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatdi. Ilmiy manbalar tahliliga ko'ra, pedagogik adaptatsiya shaxsning kasbiy kompetentligi, pedagogik madaniyati va innovatsion faolligini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi [1]. Shu bois mazkur jarayonni oliy ta'lim muassasalarida tizimli ravishda tashkil etish ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda pedagogik adaptatsiyaning samaradorligi, avvalo, ta'lim muhitining sifati, professor-o'qituvchilarning ilmiy-pedagogik salohiyati, talabalarning kasbiy motivatsiyasi hamda pedagogik amaliyotning mazmuni bilan belgilanishi ta'kidlanadi [2]. Ushbu omillarning o'zaro uyg'unligi bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatga tayyorlik darajasini oshiradi.

Pedagogik adaptatsiyaning rivojlanganlik darajasi yuqori bo'lgan talabalarda mustaqil fikrlash, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va ta'lim oluvchilar bilan muloqot qilish ko'nikmalari ancha yuqori bo'ladi [6]. Bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi raqamli ta'lim muhitida pedagogik adaptatsiyaning mazmuni ham o'zgarib bormoqda. Endi bo'lajak o'qituvchi raqamli platformalar, elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim texnologiyalari va sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish kompetensiyalariga ham ega bo'lishi talab etilmoqda [7]. Shu nuqtai nazardan pedagogik adaptatsiyani raqamli kompetentlik bilan integratsiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

pedagogik adaptatsiyaga qaratilgan maxsus o'quv modullarini joriy etish;

pedagogik amaliyot hajmini kengaytirish va uni erta bosqichlarda tashkil qilish;

mentorlik tizimini takomillashtirish;

talabalarning kasbiy refleksiyasini rivojlantiruvchi treninglar tashkil etish;

raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini kuchaytirish;

pedagogik adaptatsiyani baholashning zamonaviy diagnostik mezonlarini ishlab chiqish [8], [9].

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi pedagog kadrlar tayyorlash tizimi sifatini oshirish hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatga tez va samarali moslashishini ta'minlaydi.

Conclusion. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasini rivojlantirish kasbiy kompetentlikni shakllantirishning asosiy omillaridan biri ekanligini tasdiqladi. Pedagogik adaptatsiya shaxsning kasbiy motivatsiyasi, nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari va pedagogik refleksiyasining o'zaro integratsiyasi asosida rivojlanadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik adaptatsiyaning motivatsion, kognitiv, faoliyat va refleksiv komponentlari o'zaro uzviy bog'liq ekanligi asoslandi. Ularning uyg'un rivojlanishi bo'lajak o'qituvchining ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi, innovatsion texnologiyalardan foydalanishi hamda ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi [3]. Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik adaptatsiyasini tizimli rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash va zamonaviy ta'lim tizimining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Abdullayeva D. Pedagogik kompetentlikni rivojlantirish asoslari. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022. – 216 b.
- [2] Egamberdiyev X. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021. – 248 b.
- [3] Ismoilov A. Pedagogik mahorat va kompetentlik. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 224 b.
- [4] Karimov B. Oliy ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2019. – 312 b.
- [5] Musurmonova O. Pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2023. – 238 b.
- [6] Nazarova G. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy rivojlanishi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024. – 194 b.
- [7] Qurbanov Sh. Raqamli pedagogika va zamonaviy ta'lim. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 276 b.
- [8] Rasulov U. Pedagogik adaptatsiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Lesson Press, 2022. – 230 b.
- [9] To'xtayev M. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2018. – 256 b.
- [10] Yuldashev J. Ta'lim sifati va pedagogik innovatsiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 208 b.